

УДК : 75.041:355.48(477) «20»

**ВІЗУАЛЬНІ ОБРАЗИ ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ :
ХУДОЖНИК-ВОЇН СЕРГІЙ ГЕРАСИМЕНКО**

Анатолій ЗОРКО – доцент кафедри живопису і композиції,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-9786-7003>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.52.1127>
dekanat.fomir@naoma.edu.ua

Марина СОЧЕНКО – старша викладачка кафедри живопису і композиції,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-7128-5099>
dekanat.fomir@naoma.edu.ua

Цитування:

Зорко А., Соченко М. Візуальні образи війни в сучасному українському живописі : художник – воїн Сергій Герасименко. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2026. № 52. С. 122–126. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.52.1127>

Досліджуються особливості візуалізації війни в сучасному українському живописі в умовах воєнного конфлікту. Проаналізовано трансформацію художньої мови під впливом травматичного досвіду, зокрема зміщення від його реалістичної репрезентації до символічних, експресивних і метафоричних форм. Розглянуто ключові образи війни – руїни, узагальнену людську постать, темряву, сакральні мотиви тощо – як засоби відображення емоційного та екзистенційного виміру воєнної реальності. Особливу увагу приділено творчості С. Герасименка як прикладу поєднання художньої практики з безпосереднім досвідом війни. Висвітлено специфіку формування образу «художника-воїна», проаналізовано концепцію «сакральності серед руїн» як новий тип візуальної репрезентації війни. Обґрунтовано, що сучасний український живопис виконує не меморіальну, терапевтичну та ідентифікаційну, комунікаційну функції, виступаючи важливим інструментом формування культурної пам'яті та національної свідомості.

Ключові слова: сучасний український живопис, війна, візуальні образи, художник-воїн, культурна пам'ять, ідентичність, символіка, травматичний досвід.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна стала одним із ключових чинників трансформації українського культурного простору. Починаючи з 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., українське мистецтво переживає якісні зміни, які проявляються у переосмисленні традиційних художніх форм, сюжетів і засобів виразності. При цьому сучасний живопис не лише фіксує події війни, а й інтерпретує їх, створюючи багаторівневі образи, які відображають індивідуальний і колективний досвід травми, втрати, спротиву та надії. У творах українських митців спостерігається: посилення фрагментарності композиції, використання грубих фактур і матеріальності, поєднання документального і символічного, активне використання колажності та нашарувань. Ці зміни відображають не лише естетичний вибір, а й спробу передати розірваність досвіду війни. Відтак актуальність дослідження зумовлена глибокими соціокультурними трансформаціями, детермінованими повномасштабною війною в Україні, що суттєво вплинули на розвиток сучасного образотворчого мистецтва. Особливого значення набуває дослідження творчості митців, які безпосередньо беруть участь у війні, поєднуючи художню практику з військовим досвідом. У цьому контексті творчість С. Герасименка постає як репрезентативний приклад нового типу художника-воїна, чия діяльність відображає синтез мистецького та екзистенційного вимірів війни.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема візуальних образів війни в сучасному українському мистецтві перебуває у стані активного наукового осмислення. С. Стоян вивчає метаморфози із трансформацією образу війни в образотворчому мистецтві. Авторка показує перехід від реалістичного зображення воєнних подій до символічних, метафоричних та міфологізованих форм. Наголошується на ролі мистецтва як інструменту формування культурної пам'яті та осмислення травматичного досвіду війни [4]. А. Павловська та ін. розглядають мистецтво як екзистенційний спосіб переживання та осмислення трагедії війни. Автори аналізують мистецькі практики, що виникають у контексті російсько-української війни, акцентуючи увагу на їхній терапевтичній та рефлексивній функціях [11]. С. Кот та ін. вивчають вплив цифрового мистецтва на формування образу війни у медіапросторі. Розглядаються мему, візуальні наративи та соціальні мережі як інструменти емоційної та ідеологічної комунікації [10]. М. Протас та ін. досліджують трансформацію українського мистецтва під впливом війни. Автори аналізують зміну художньої мови, посилення символізму та формування нової візуальної ідентичності сучасного українського мистецтва [12].

Сучасне українське мистецтво К. Яковленко розглядається як форма свідчення про війну та колективну травму. Підкреслюється його роль у збереженні культурної пам'яті та формуванні історичного нарративу [8]:

Відтак дослідники переважно зосереджуються на трансформації художньої мови під впливом війни, зміні образної системи від реалістичної до символічної та метафоричної, на функціях мистецтва як інструменту травматичного переживання, культурної пам'яті та ідентифікації. Водночас аналіз творчості конкретних художників-учасників бойових дій, формування нових типів художніх практик («художник-воїн»), а також комплексне осмислення сучасного українського живопису як цілісної системи візуальних нарративів війни, залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті – виявити специфіку візуальних образів війни в сучасному українському живописі та уточнення особливостей їх художнього втілення на прикладі творчості С. Герасименка.

Виклад основного матеріалу. Візуальні образи війни в сучасному українському мистецтві формуються як складний художній і соціокультурний феномен, що відображає глибокі трансформації суспільної свідомості під впливом тривалого воєнного конфлікту. Образотворче мистецтво, зокрема живопис, також стало чутливим інструментом фіксації колективного досвіду травми, втрат і спротиву. Живопис стає не лише способом естетичного осмислення реальності, а й інструментом фіксації історичного досвіду, емоційної рефлексії та формування національної ідентичності. Він функціонує як простір свідчення, в якому образ війни постає не лише як репрезентація подій, а й як емоційно-етичне висловлювання.

Важливим є розуміння того, що сучасний живопис відходить від виключно ілюстративної функції, натомість формує складні багаторівневі образи, що поєднують документальність і метафору. Акцент у зображенні сутності війни зміщується від фіксації конкретних подій до створення метафоричних образів [4]. Війна постає не як героїзований сюжет у класичному розумінні, а травматичний досвід, що потребує складної художньої інтерпретації. Це зумовлює відхід від академічного реалізму до експресивних, символічних і часто абстрактних форм. Художники вдаються до деформації фігур, розриву композиції, використання контрастних кольорів і фактур, що дозволяє передати психологічну напругу, хаос і нестабільність буття. Такі підходи відповідають загальносвітовим тенденціям осмислення війни у мистецтві, коли акцент зміщується з подієвості на переживання.

Одним із ключових мотивів є образ руйнування, що проявляється у зображеннях знищених міських просторів, покинутих будівель, інфраструктури і спустошених ландшафтів. Ці візуальні рішення виходять за межі документальності, набуваючи символічного значення – вони репрезентують не лише фізичну деструкцію, а й руйнування звичного життєвого світу. Сучасне мистецтво дедалі частіше працює з образом «порожнечі» як метафорою втрати та екзистенційної кризи. Руїна постає як символ втрати стабільності та одночасно як свідчення опору. У цьому контексті руїна набуває меморіального значення.

Важливе місце посідає образ людини у війні, який у сучасному живописі набуває узагальненого характеру і трансформується: від героїзованого воїна до вразливого, часто анонімного суб'єкта. Художники зосереджуються на емоційних станах – страху, втраті, очікуванні, надії. Постає часто позбавлена індивідуалізованих рис, що підкреслює універсальність досвіду страждання і боротьби. Зображення військових, цивільних, переселенців або жертв насильства акцентують увагу не стільки на конкретній історії, скільки на внутрішньому стані людини. Після 2022 р. важливим мотивом стає темрява як досвід блекауту. Контраст світла і темряви набуває не лише композиційного, а й екзистенційного значення. Через колір, позу, композицію художники передають емоції страху, самотності, виснаження або внутрішньої стійкості. Це відповідає концепції «афективного повороту» в мистецтві, за якого головним стає передача емоційного досвіду [7].

Суттєвим аспектом є також візуалізація колективної пам'яті та травми. «Сучасні соціокультурні процеси в Україні перебувають під впливом воєнного стану, що підкреслює важливість збереження національної культурної пам'яті та документування актуального досвіду» [1; 11], – констатують українські дослідниці. Українське мистецтво воєнного часу стає простором свідчення і водночас простором майбутнього, у якому травма перетворюється на форму осмислення і культурного спротиву. Не менш значущим є образ спротиву та надії, який, попри домінування драматичних мотивів, також присутній у сучасному українському живописі. Він проявляється через використання світлих кольорових акцентів, символів відродження, образів світла або природи. Ці елементи виконують функцію емоційної компенсації, створюючи баланс між травмою і вірою у майбутнє. Так мистецтво не лише відображає реальність, а й формує перспективу її подолання. Живопис у цьому контексті виконує функцію своєрідного «мнемонічного простору», в межах якого фіксуються й переосмислюються події війни. Так візуальне мистецтво виконує функцію вираження емоцій, передачі травматичного досвіду та впливу на суспільну думку [10].

За теорією Я. Ассмана, культурна пам'ять формується через символічні репрезентації, що

забезпечують передачу досвіду між поколіннями [6]. У цьому сенсі живопис стає важливим інструментом конструювання національного нарративу. Митці використовують символічні образи, алюзії та метафори, звертаючись як до сучасних подій, так і до історичних травм українського народу.

Символіка відіграє ключову роль у створенні візуальних образів війни. Активно використовуються національні символи (прапор, тризуб, архетипічні образи дому, землі, неба), які набувають нових значень у воєнному контексті. Вони функціонують як маркери колективної ідентичності та спротиву. Часто використовуються універсальні архетипи – птах як символ свободи, дорога як метафора пошуку, вода як очищення, світло як надія. Водночас з'являються нові символи, пов'язані безпосередньо з українським контекстом війни. Така символічна мова дозволяє художникам говорити про складні явища опосередковано, уникаючи прямолінійності та зберігаючи багатозначність образу. Загалом сучасний український живопис виконує низку функцій: документальну – фіксація подій та досвіду; меморіальну – збереження пам'яті про втрати; терапевтичну – опрацювання травми; комунікативну – створення міжнародного дискурсу про війну; ідентифікаційну – формування образу «ми» в умовах загрози.

Важливу роль у формуванні візуальної мови війни відіграють сучасні українські митці, що формують високий рівень її індивідуалізації. Якщо раніше митці часто зверталися до універсальних або постмодерних тем, то нині провідним стає воєнний нарратив, що визначає зміст і форму художніх практик. «Сучасні події змушують митців інтегруватися у світовий культурний контекст, відходячи від постмодерністських практик. Образ героя в мистецтві тепер презентує реальну людину, яка через свої дії й жертви рятує світ від руйнування» [3; 9]. Тим більше, що багато митців працюють із власним досвідом війни – перебуванням у зоні бойових дій, вимушеним переселенням, втратою близьких. Це надає творам особливої емоційної насиченості та автентичності. У цьому контексті мистецтво виступає як форма особистої терапії, а також як спосіб комунікації із глядачем на рівні співпереживання.

Як зазначає В. Хижинський, повномасштабна війна спричинила глибокі зміни в культурному середовищі, активізувала мистецьку спільноту та змінила формат художньої освіти [9]. У цьому контексті творчість С. Герасименка як художника-воїна відображає нову модель мистецької практики, у якій мистецтво виступає як форма колективної пам'яті та інструмент осмислення травматичного досвіду. Він є випускником Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, навчався у майстерні М. Стороженка, що значною мірою визначило його звернення до глибинних пластів української сакральної та живописної традиції. З початком повномасштабного вторгнення художник долучився до лав територіальної оборони як доброволець і водночас продовжив мистецьку діяльність, створюючи роботи безпосередньо в умовах війни. Така подвійна ідентичність художника і військового формує особливий тип художнього мислення, у якому війна постає не лише як тема, а як екзистенційно пережитий досвід [5]. Цей досвід знайшов відображення у виставкових проєктах митця, зокрема у виставці «Художник/солдат. Солдат/художник», на якій представлено живописні роботи, створені в умовах воєнного часу. Уже сама назва виставки підкреслює нерозривність двох ролей і вказує на принципову неможливість відокремлення творчості від життєвої реальності війни. У цьому випадку мистецтво не є рефлексією *post factum*, а виникає паралельно з подіями, стаючи їх безпосереднім свідченням та осмисленням [5].

Особливої уваги заслуговує концептуальний напрям його творчості, який окреслюється через образну формулу «святі на уламках війни». Цей підхід передбачає поєднання сакрального виміру з візуальними маркерами руйнування – уламками архітектури, спустошеними просторами, фрагментованими структурами і под. Так художник виходить за межі реалістичного зображення війни, формуючи метафізичний рівень її осмислення. Війна у його роботах постає як катастрофа звичного життєвого світу, яка руйнує усталені сенсові структури, однак водночас відкриває простір для пошуку духовної опори та переосмислення цінностей.

У ширшому контексті сучасного українського живопису такий підхід є репрезентативним. Для багатьох митців характерним є відхід від батального жанру як домінантної форми репрезентації війни. Натомість переважає символічна та емоційно насичена мова, орієнтована на передачу внутрішнього переживання.

Перший період війни супроводжувався для С. Герасименко творчою паузою, зумовленою глибоким психологічним потрясінням. Переломним моментом стала загибель близької людини, пам'яті якого він присвятив свої перші воєнні роботи. Саме через цей особистий досвід втрати відбулося повернення до мистецької практики, яка стала для нього формою емоційного відновлення. Мистецтво стало справжнім каналом сублімації психологічних переживань художника [4].

У подальшій творчості С. Герасименко звертається до переосмислення іконописної традиції: зберігаючи канонічну основу, він намагається адаптувати її до сучасного контексту, надаючи образам індивідуального звучання. Особливого значення набуває матеріал, на якому створюються роботи: художник використовує фрагменти війни: уламки ракет і снарядів, елементи військових конструкцій, дерев'яні ящики

від боєприпасів. Предмети, які асоціюються зі знищенням, трансформуються у носії сакрального змісту.

У цьому сенсі творчість С. Герасименка демонструє поєднання іконописної традиції, успадкованої через академічну школу, із сучасною травматичною реальністю. Це поєднання формує новий тип художнього образу, який можна визначити як «сакральність, що виживає серед руїн». Такий тип візуальності має важливе культурне значення, оскільки дозволяє не лише фіксувати досвід війни, а й інтерпретувати його у ширшому духовному та філософському вимірі. Через синтез традиції та сучасності, особистого досвіду та колективної травми тощо живопис стає простором формування нових сенсів, які відповідають викликам часу. Створені митцем військові ікони вирізняються своєю символічністю та виразною фактурою. Вони поєднують у собі риси давніх сакральних артефактів і водночас відображають сучасну воєнну реальність. Через образи святих художник передає ідею духовної стійкості та незламності українського народу в умовах війни. Колористичні рішення його робіт часто будуються на контрастах, що підсилює протиставлення життя і смерті, руйнування і відродження. «Війна зруйнувала уявлення про мистецтво як «естетичне» заняття. Художник більше не споглядач, а активний учасник боротьби – інтелектуальної, емоційної, культурної. Сучасний український митець фіксує правду, передає досвід покоління, підтримує морально, формує «культурний фронт» [9; 47].

Отже, візуальні образи війни в сучасному українському живописі є складною багаторівневою системою художніх засобів і символів, яка відображає досвід війни, поєднує документальність і метафоричність, індивідуальне і колективне, травму і надію, символізм і емоційну експресію. Вони відображають не лише події війни, а й глибокі процеси трансформації ідентичності та культурної пам'яті. Так український живопис демонструє зміщення від класичної реалістичної традиції до умовно-метафоричних і експресивних форм. Живопис стає не лише формою художнього висловлювання, а й важливим інструментом культурної пам'яті, соціального діалогу, національної самоідентифікації, противу і солідарності.

Висновки. Отже, візуальні образи війни в сучасному українському живописі засвідчують глибоку трансформацію художнього мислення та функцій мистецтва в умовах екзистенційної кризи суспільства. Вони виходять за межі суто репрезентативної або ілюстративної функції, перетворюючись на складний інструмент осмислення реальності, в якому поєднуються емоційне переживання, символічна мова та культурна пам'ять. Характерною рисою є зміщення акценту з зовнішньої подієвості на внутрішній стан людини, що зумовлює активне використання експресивних, метафоричних і символічних засобів. Важливу роль відіграє також звернення до архетипів і сакральних образів, які забезпечують глибший, метафізичний рівень осмислення війни.

Особливого значення набуває індивідуалізація художнього висловлювання, коли мистецтво постає як форма особистого свідчення і водночас як засіб колективної комунікації. У цьому контексті показовим є творчий досвід С. Герасименка, який поєднує мистецьку практику з безпосередньою участю у війні. Його подвійна ідентичність художника і військового зумовлює особливу глибину художнього бачення, у якому війна постає як пережитий екзистенційний досвід. Через звернення до образної формули «святі на уламках війни» митець поєднує сакральну традицію з візуальними маркерами руйнування, створюючи новий тип художнього образу – сакральність, яка виживає серед руїн. Такий підхід репрезентує загальну тенденцію сучасного українського живопису до метафоризації воєнного досвіду та його духовного осмислення.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні кола аналізованих митців та художніх практик, пов'язаних із воєнним досвідом, аналізі виставкових практик воєнного часу і ін

Список використаної літератури

1. Вільчинська І., Святненко А. «Мистецький арсенал» та видавнича діяльність як інструмент культурної пам'яті в контексті воєнного стану. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 4. С. 10–16.
2. Мистецтво в обороні: Колект. моногр. НАМ України / О. Клековкін, І. Кузнєцова, М. Черкашина-Губаренко; Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; Ін-т культурології НАМ України. Київ, 2024. 1024 с.
3. Сидоренко В. Українське візуальне мистецтво у парадигмах ХХІ ст.: світоглядні зміни воєнної доби. *Сучасне мистецтво*. 2024. № 20. С. 9–20.
4. Стоян С. Тема війни в образотворчому мистецтві: специфіка історико-культурних трансформацій. *Українські культурологічні студії*. 2023. № 1 (12). С. 15–17.
5. Художник Сергій Герасименко. Святі на уламках війни. URL: <https://inkyiv.com.ua/2024/10/khudozhnik-sergiy-gerasimenko-svyati-na/>
6. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization. URL: <https://monoskop.org/images/6/68/Assmann>
7. Clough P. The Affective Turn: Theorizing the Social. Duke University Press, 2007. 328 p.
8. Iakovlenko K. Eyewitness the Russian War in Ukraine: The Matter of Loss and Arts. *Sociologica*. 2022. № 16 (2). P. 227–238.
9. Khyzhynskiy V. The impact of war on the creative practices of contemporary ukrainian artists and students in higher arts education. *Contemporary art*. 2025. P. 41–52.

10. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O., Stodolinska Y. The Discursive Power of Digital Popular Art during the Russo-Ukrainian War: Re/Shaping Visual Narratives. *Arts*. 2024. № 13. P. 38.
11. Pawłowska A. et al. *Art as an Existential Means of Perception and Experience of the Tragedy of War*. Art Inquiry. 2025.
12. Protas M., Bulavina N., Isychenko I. Between Aesthetics and Imagination: The Ongoing Transformations of Ukrainian Art in the Times of the War. *American Journal of Art and Design*. 2023. № 8 (2). P. 37–45.

References

1. Vilchynska I., Sviatnenko A. «Mystetskyi arsenal» ta vydavnycha diialnist yak instrument kulturnoi pamiaty v konteksti voiennoho stanu. *Visnyk Nats. akad. kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. 2025. № 4. S. 10–16.
2. *Mystetstvo v oboroni: Kolekt. monohr. NAM Ukrainy / O. Klekovkin, I. Kuznietsova, M. Cherkashyna-Hubarenko; In-t problem suchasnoho mystetstva NAM Ukrainy; In-t kulturolohii NAM Ukrainy*. Kyiv, 2024. 1024 s.
3. Sydorenko V. Ukrainske vizualne mystetstvo u paradyhmakh KhKhI st.: svitohliadni zminy voiennoi doby. *Suchasne mystetstvo*. 2024. № 20. S. 9–20.
4. Stoian S. Tema viiny v obrazotvorchoomu mystetstvi: spetsyfika istoryko-kulturnykh transformatsii. *Ukrainski kulturolohichni studii*. 2023. № 1 (12). S. 15–17.
5. Khudozhnyk Serhii Herasymenko. Sviati na ulamkakh viiny. URL: <https://inkyiv.com.ua/2024/10/khudozhnik-sergiy-gerasimenko-svyati-na/>
6. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization*. URL: <https://monoskop.org/images/6/68/Assmann>
7. Clough P. *The Affective Turn: Theorizing the Social*. Duke University Press, 2007. 328 r.
8. Iakovlenko K. Eyewitness the Russian War in Ukraine: The Matter of Loss and Arts. *Sociologica*. 2022. № 16 (2). R. 227–238.
9. Khyzhynskyi V. The impact of war on the creative practices of contemporary ukrainian artists and students in higher arts education. *Contemporary art*. 2025. P. 41–52.
10. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O., Stodolinska Y. The Discursive Power of Digital Popular Art during the Russo-Ukrainian War: Re/Shaping Visual Narratives. *Arts*. 2024. № 13. R. 38.
11. Pawłowska A. et al. *Art as an Existential Means of Perception and Experience of the Tragedy of War*. Art Inquiry. 2025.
12. Protas M., Bulavina N., Isychenko I. Between Aesthetics and Imagination: The Ongoing Transformations of Ukrainian Art in the Times of the War. *American Journal of Art and Design*. 2023. № 8 (2). R. 37–45.

UDC 75.041:355.48(477) «20»

VISUAL IMAGES OF WAR IN CONTEMPORARY UKRAINIAN PAINTING: WARRIOR ARTIST SERHIY HERASYMENKO

Anatolii ZORKO – Associate Professor, National Academy of Fine Arts and Architecture
Marina SOCHENKO – Senior Lecturer, National Academy of Fine Arts and Architecture

The purpose of the article is to analyze the specifics of visual images of war in modern Ukrainian painting and identify the features of their artistic embodiment using the example of the work of S. Gerasimenko.

Research methodology. In the study of visual images of war, it is advisable to apply an interdisciplinary approach that combines art history, cultural studies and visual studies. War in art is considered as: a form of collective memory, a mechanism for symbolic representation of violence and resistance, a tool for constructing national identity, a way of emotionally processing traumatic experience. *The scientific novelty* lies in the comprehensive analysis of visual images of war in modern Ukrainian painting through the prism of a combination of artistic practice and the artist's direct military experience.

Practical significance. The results obtained can be used in exhibition activities (during the preparation of expositions dedicated to the theme of war in contemporary art), in museum and curatorial practice for the interpretation of works of war art, as well as in the educational process of higher art education institutions when teaching courses on contemporary Ukrainian art, visual culture and art practices of wartime.

Conclusions. Visual images of war in contemporary Ukrainian painting go beyond the limits of a purely representative function, turning into a complex tool for understanding reality, which combines emotional experience, symbolic language and cultural memory. A characteristic feature is the shift in emphasis from external events to the internal state of a person, which determines the active use of expressive, metaphorical and symbolic means. The individualization of artistic expression becomes particularly important when art appears as a form of personal testimony. In this context, the creative experience of S. Gerasimenko, who combines artistic practice with direct participation in the war, is indicative. His dual identity as an artist and a soldier determines the special depth of the artistic vision, in which the war appears as an experienced existential experience. By appealing to the figurative formula of «saints on the ruins of war», the artist combines sacred tradition with visual markers of destruction, creating a new type of artistic image – sacredness that survives among the ruins.

Key words: modern Ukrainian painting, war, visual images, artist-warrior, cultural memory, identity, symbolism, traumatic experience.

Стаття отримана 21.03.2026

Стаття прийнята 30.04.2026

Стаття опублікована 28.05.2026